

Sammanfattning

Uppdraget

I dag har poliser, bilinspektörer och tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen befogenhet att ta alkoholutandningsprov. Utredningen har i uppdrag att överväga i vilken utsträckning också andra personer ska få möjlighet att ta sådant prov för att förhindra eller upptäcka rattfylleribrott. I första hand ska utredningen överväga om en sådan möjlighet ska begränsas till enbart alkoholutandningsprov i form av s.k. sällningsprov eller också omfatta s.k. bevisprov och ögonundersökning samt vilka villkor som i övrigt ska gälla. Övervägandena ska ta sin utgångspunkt i förfarandet som har tillämpats i Ystads hamn, där väktare i ett auktoriserat bevakningsföretag genomförde frivilliga nykterhetskontroller, och främst avse väktare och ordningsvakter. Om utredningen bedömer att fler yrkeskategorier än i dag bör ges möjlighet att ta nykterhetsprov, ska utredningen också överväga behovet av andra befogenheter och särskild utbildning. I uppdraget ingår att lämna förslag till den lagreglering som framstår som nödvändig och lämplig.

Bakgrund och allmänna utgångspunkter

Till hamnar kommer både yrkesförare och privatbilister som tillbringat tid på färjor där alkohol serveras och finns till försäljning. Det förekommer i inte obetydlig omfattning att förare av fordon som ankommer med bilfärjor till Sveriges

hamnar är påverkade av alkohol i sådan grad att de uppenbarligen utgör en fara för trafiksäkerheten.

Kontrollen av trafiknykterheten är ett viktigt led i arbetet med att både förebygga och upptäcka rattfylleribrott. Det är därför mycket angeläget att kontrollen av trafiknykterheten skärps i anslutning till ankommande trafik i svenska hamnar. Polisen, Tullverket och Kustbevakningen har inte alltid möjlighet att avsätta tillräckliga resurser för denna uppgift. För att möjliggöra fler kontroller i hamnarna bör den krets av personer som har befogenhet att ta nykterhetsprover utvidgas. En sådan utvidgning bör kunna genomföras på ett från rättssäkerhets- och integritets-synpunkt godtagbart sätt.

Överväganden och förslag

Sällningsprov, bevisprov och ögonundersökning

Alkoholutandningsprov i form av sällningsprov får tas utan att det föreligger någon misstanke om rattfylleribrott. Uppgiften är av rutinbetonad och enkel natur. Proven genomförs snabbt och utvisar ett tillförlitligt svar på om alkohol i straffbar mängd finns i utandningsluften. Nykterhetskontroll i form av sällningsprov är inte heller något mer påtagligt intrång i den personliga integriteten. Utredningen bedömer att sällningsprov väl kan tas också av andra än dem som i dag har denna befogenhet.

Utredningen anser däremot att flera skäl talar mot att den utvidgade befogenheten ska omfatta bevisprov och ögonundersökning. Till skillnad från vad som gäller för ett sällningsprov förutsätter ett bevisprov och en ögonundersökning att det föreligger misstanke om rattfylleribrott. Bedömningen av om så är fallet innefattar rättsliga överväganden som liksom i dag bör förbehållas polisen samt tjänstemän vid Tullverket och Kustbevakningen. I samma riktning talar bl.a. att ett bevisprov ska tas inom ramen för en inledd förundersökning och att en ögonundersökning är ett större intrång i den personliga integriteten

än ett sållningsprov. Utredningens förslag omfattar därför endast möjligheten att ta sållningsprov.

Vilka personer ska få ta sållningsprov?

Det ställs höga krav på laglydnad och lämplighet för att få ett godkännande för en anställning som väktare i ett auktoriserat bevakningsföretag eller ett ordningsvaktsförordnande. De personer som uppfyller dessa krav bör ha goda förutsättningar att ta alkoholutandningsprov i form av sållningsprov på ett rätts-säkert sätt. Utredningen föreslår därför att en polismyndighet ska kunna förordna en väktare i ett auktoriserat bevakningsföretag eller en ordningsvakt att ta sållningsprov.

I dag finns det totalt cirka 30 000 väktare och ordningsvakter i Sverige. Om en polismyndighet ges möjlighet att förordna en väktare eller en ordningsvakt att ta sållningsprov tillgodoses mer än väl behovet av ytterligare personer som kan kontrollera trafiknykterheten. Det finns därför inte skäl att nu föreslå att också någon annan yrkeskategori än väktare och ordningsvakter ska kunna anförtros uppgiften att ta sållningsprov.

Geografisk begränsning

Syftet med förslaget är som tidigare nämnts att öka kontrollen av trafiknykterheten i anslutning till ankommande trafik i svenska hamnar. Förslagen tar således inte sikte på andra ställen där det eventuellt kan finnas behov av att komplettera polisens kontrollinsatser. Befogenheten för väktare och ordningsvakter att ta sållningsprov föreslås därför vara geografiskt begränsad till hamnars landområden.

Under polismans ledning

Vid provtagningen ska väktaren eller ordningsvakten stå under ledning av en polisman. Polisens ledning innebär ett ansvar för operativ styrning och att polisen är garanterad för att de rättsliga aspekterna uppfylls. Det ansvar som ligger i polismans ledning innebär att en polisman ska finnas omedelbart tillgänglig på kontrollplatsen. När ett sållningsprov som en väktare eller en ordningsvakt tar visar positivt resultat, kan polismannen ta över och genomföra ett bevisprov samt vidta andra utredningsåtgärder.

Utbildning och tystnadsplikt

De väktare och ordningsvakter som kommer i fråga för förordnande bör genomgå en särskild kompletterande utbildning. Utbildningen bör ge god kunskap om bl.a. hur ett sållningsinstrument fungerar och tillämpliga rättsregler. Rikspolisstyrelsen bör bestämma utbildningens omfattning och närmare innehåll.

Den väktare eller ordningsvakt som deltar i provtagningen bör ha tystnadsplikt. Utredningen föreslår därför att en väktare eller en ordningsvakt inte obehörigen ska få röja eller utnyttja vad han eller hon på grund av uppdraget har fått veta om enskilda förhållanden eller om förhållanden av betydelse för beivrandet av brott.

Ytterligare befogenheter

Alla som i dag har rätt att ta alkoholutandningsprov har också rätt att stoppa ett fordon. Det är av praktiska skäl närmast nödvändigt att också väktare och ordningsvakter ges denna rätt i samband med provtagning. I annat fall skulle de vara hänvisade till att den polisman som leder arbetet stoppade varje fordon. En

sådan ordning skulle innebära en alltför stor effektivitetsförlust. Utredningen föreslår därför att en väktare och en ordningsvakt ska ha befogenhet att stoppa ett fordon för provtagning. Väktaren eller ordningsvakten ska emellertid inte ha rätt att använda våld för att stoppa ett fordon. Befogenheten för väktare och ordningsvakter att ta sällningsprov ska inte heller vara förenad med några andra särskilda befogenheter.

Genomförandet

Förslagen om att väktare och ordningsvakter ska ha rätt att ta sällningsprov och stoppa fordon för provtagning innebär en relativt stor förändring i förhållande till deras nuvarande arbetsuppgifter. Dessutom kräver uppgifterna en annan typ av samarbete med polisen än vad som hittills behövts. Verksamheten ställer också krav på ny utbildning och nya former för förordnanden. Detta gör att utredningen anser det lämpligt att inleda med en försöksverksamhet. Den bör vara tidsbegränsad till förslagsvis tre år. Efter denna period bör Rikspolisstyrelsen utvärdera verksamheten.

De nya bestämmelserna ska placeras i en ny tillfällig lag. I en ny tillfällig förordning ska Rikspolisstyrelsen bemyndigas att meddela föreskrifter för verkställighet av lagen. Bestämmelserna i den tillfälliga lagen och förordningen föreslås träda i kraft den 1 juli 2009 och gälla till och med den 30 juni 2012. Det finns inget behov av övergångsbestämmelser. De merkostnader som kan uppstå för rättsväsendet med anledning av förslagen är inte större än att de kan finansieras inom befintliga anslag.